

ATKURIAME GYVYBĘ TEIKIANČIAS AMALVOS IR KAMANŲ PELKES

Žmonijos išlikimas ir gerovė yra neatsiejama nuo Žemės ekologinių sistemų gyvybingumo. Jų indėlis palaikant planetos ekologinę pusiausvyrą skirtingas. Vienos iš dažniausiai nuvertinamų, bet itin svarbių natūralių ekosistemų yra pelkės. Šiose tarpinę padėtį tarp vandens ir sausumos užimančiose ekosistemose iš ne visai suirusių augalų dalių formuojasi durpė. Durpynai (durpės dengiami plotai) tesudaro apie 3 % pasaulio sausumos ploto, tačiau atlieka itin svarų vaidmenį reguliuojant globalų ir vietos klimatą, vandens kokybę ir nuotėkį, palaikant biologinę įvairovę ir teikiant gamtos gėrybes.

Įgyvendinant šį projektą siekiama atkurti hidrologines sąlygas, būtinas nacionaliniu ir tarptautiniu mastu saugomų Amalvos ir Kamanų pelkių gyvybingumui užtikrinti, atkreipti visuomenės dėmesį į sukauptas mokslo žinias apie įvairiapusę pelkių svarbą, skatinti tausojančio naudojimo būdus, sudarant prielaidas darnesniai žmogaus ir gamtos sambūviui.

Projekto įgyvendinimo laikotarpis – 2014-07-01 – 2018-10-31.

Europos Sąjungos LIFE+ finansinis instrumentas yra sukurtas aplinkosaugos priemonėms finansuoti. Kryptis „Gamta“, pagal kurią įgyvendinamas šis projektas, yra skirta Europos Bendrijos svarbos saugomų teritorijų tinklo Natura 2000 gamtinių vertybių apsaugai. Daugiau informacijos adresu <http://ec.europa.eu/environment/life/>

Kamanų aukštapelkės plynė

Sausuma ar vandens telkinys? Nesausintų aukštapelkių 88–97 % durpės tūrio sudaro vanduo, todėl apsausintos jos greitai suslūgsta, pasikeičia paviršiaus reljefas, vandens nuotėkio kryptys.

Projektą įgyvendina:

Projektą bendrai finansuoja Europos Sąjunga, Lietuvos Respublika, Akmenės rajono savivaldybė ir projektą įgyvendinančios organizacijos.

Tai, kas neturi rinkos vertės, neįkainojamai brangu.

Daugelyje pasaulio regionų pelkės sparčiai nyksta arba jų būklė blogėja dėl sausinimo, intensyvaus naudojimo žemės ūkyje, gaisrų ir klimato kaitos. Šį procesą lemia laisvos rinkos principais grįsto pasaulėvaizdžio dominavimas, kuomet, siekiant trumpalaikės ekonominės naudos ir eikvojant vieną iš ekosistemos teikiamų gėrybių, sutrikdomos žmonijai ne mažiau svarbios, bet rinkoje vertės neturinčios ekosistemų funkcijos, sunaikinamos naudą teikiančios ekosistemos. Nykstant pelkėms ne tik nyksta tarpusavyje susijusios augalų ir gyvūnų rūšys, prarandamos daugelio pelkių atliekamos funkcijos, tarkim, globalaus ir vietos klimato, vandens kokybės ir nuotėkio reguliavimas, bet taip pat atsiranda ir antrinių problemų, pavyzdžiui, skaidantis durpėms išsiskiria šiltnamio efektą sukeliančios dujos ir skilimo produktais užteršiami vandens telkiniai, dažnai kyla durpynų gaisrai. Vertinant iš ilgalaikės perspektyvos tai daugelį kartų nusveria sukurtą trumpalaikę ekonominę naudą (daugiau informacijos – www.durpynai.gpf.lt).

Pelkėtas lapuočių miškas Amalvos pelkėje.

Mišku apaugusios ir atviros žemapelkės stabilizuoja vandens nuotėkį baseine. Jas sausinant palengvinamos ūkininkavimo sąlygos toje teritorijoje, bet sukuriamos problemos jų vandenį priimančiose upėse dėl vandens nuotėkio svyravimo padidėjimo.

Lietuvos pelkių plotas per paskutinį šimtmetį sumažėjo nuo 10 % iki 2,7 % šalies ploto. Dauguma likusių pelkių yra saugomose teritorijose, tačiau ir pastarosios daugiau ar mažiau paveiktos sausinimo ir pamažu degraduoja. Remiantis sukauptomis žiniomis apie pelkių ekologinę svarbą ir atsižvelgiant į nykimo mastą, jų apsaugai ir tausojančiam naudojimui turėtų būti skiriamas išskirtinis dėmesys.

Nepalietos pelkės ir pelkiniai miškai Lietuvoje per metus asimiliuoja beveik 800 tūkst. tonų CO². Nusausintuose durpynuose skaidantis durpei per metus išsiskiria apie 6 mln. tonų šiltnamio efektą sukeliančių dujų [CO² ekv]! Palyginti, Lietuvos energetikos, transporto, pramonės ir kiti sektoriai išmeta apie 21 mln. tonų CO² ekv.

Kaip turėtume naudoti pelkes ir durpynus?

Suvokdami, kad žmonijos išlikimui tinkamos sąlygos Žemėje yra priklausomos nuo gamtoje nusistovėjusios pusiausvyros, turėtume siekti, kad ekologinės sistemos galėtų atlikti savo vaidmenį išlaikant tą pusiausvyrą. Tai gali užtikrinti tik sveikos ir gyvybingos ekosistemos. Pelkių gyvybingumas priklauso nuo durpėdarų palaikančių hidrologinių sąlygų ir nuolatinių pelkinės augalijos dangą išsaugančio naudojimo.

Maisto medžiagų turtingose žemapelkėse šienavimas, nendrių kirtimas ir ganymas yra tradiciniai naudojimo būdai, užtikrinantys, kad šios ekosistemos ilgą laiką visapusiškai funkcionuotų. Skurdžiose aukštapelkėse tausojantis naudojimas – tai gamtos gėrybių rinkimas, medžioklė, tiriamoji, pažintinė ir rekreacinė veikla.

Kasmet pašalinama augalijos biomasė stabdo žemapelkės kaitą, sudaro palankias sąlygas daugeliui saugomų augalų ir gyvūnų rūšių, o taip pat teikia ūkinę naudą.

Kertamas nendrės Žuvinto biosferos rezervato žemapelkėse.

Amalvos pelkėje žydi spanguolės. Atkūrus hidrologines sąlygas didėja ir spanguolynų plotai bei spanguolių derlius.

Pelkinių buveinių ir rūšių nykimas – svarbus ekosistemų būklės rodiklis

Besikeičiančios pelkinės buveinės ir nykstančios rūšys – pelkių ekosistemų būklę nusakantis rodiklis. Akivaizdžiausiai hidrologinių sąlygų kaitą šalyje rodo sparčiai mažėjantys aukštapelkių ir tarpinių pelkių plinų plotai bei susijusių augalų ir gyvūnų rūšių populiacijos. Tai sausinimo poveikio ir klimato pokyčių pasekmė. Atvirų žemapelkių užaugimas mišku dažnai susijęs ne tik su hidrologiniais, bet ir naudojimo pokyčiais.

Dirvinis sėjikas – Kamanų pelkės simbolis – didelių atvirų aukštapelkių paukštis, kurio populiacija šalyje sparčiai mažėja. Šie sėjikai kartu su aukštapelkėms būdingais tikučiais ir didžiosiomis kuolingomis prieš sausinimą perėjo ir Amalvos pelkėse, bet vėliau išnyko.

Tikutis – sparčiai nykstanti didelėse aukštapelkėse aptinkama rūšis. Šis tilvikinis paukštis lengviausiai pastebimas ant aukštapelkės pušaitės viršūnės.

Svarbiausias uždavinys, siekiant atkurti pelkių ekosistemų funkcijas, – panaikinti sausinimo sistemų poveikį, o sugrįžtant pelkinėms augalų ir gyvūnų rūšims bus galima įvertinti atkuriamųjų darbų sėkmingumą.

Lietuvoje nykstantis patvankinis pataisiukas ir itin reta mažalapė saulašarė aptinkami Kamanų aukštapelkės plynėse.

PROJEKTO TERITORIJOS

Amalvos ir Kamanų pelkės dėl savo dydžio yra itin svarbios ekosistemos šalies ir regiono mastu. Jos atlieka nepastebimą stabilizuojantį vaidmenį, sunkiai įvertinamą ekonominiais matavimais. Deja, abi pelkės praėjusiame šimtmečiuose buvo apsausintos ir tai gerokai sumažino jų ekologinį potencialą.

Amalvos pelkės iš 3414 ha ploto nemelioruota liko tik centrinė (aukštapelkinė), apie 1280 ha, dalis, esanti į vakarus nuo Amalvo ežero, tačiau periferijoje sunaikinta žemapelkinė augalija ir pažemintas gruntinio vandens lygis labai paveikė ir ją. Pelkė smarkiai pasausėjo, intensyviau pradėjo augti medžiai, pakito žolinė augmenija, išnyko dalis pelkinių augalų ir gyvūnų rūšių. Įvyko radikalūs visos durpyno ekosistemos pokyčiai. Didžiojoje dalyje durpės formavimosi procesus pakeitė durpės skaidymasis, kurio nenumatytos pasekmės: vandens tarša, nuotėkio pokyčiai, šiltnamio dujų išskyrimas. Nusausintus plotus ir pelkę ne kartą nusiaubė durpynų gaisrai.

Apsausėjusi Amalvos pelkė užauga beržais, kurie dar labiau padidina pelkės vandens garinimą, durpės paviršinio sluoksnio pralaidumą vandeniui, užtamsina samanų ir žolinių augalų ardą.

Amalvos pelkėje 2009–2012 m. buvo įgyvendinami atkuriamieji darbai: Amalvo žiemos polderis pertvarkytas į vasaros polderį, natūralizuotas Amalvo ežero nuotėkis, rekonstruoti pelkės apsauginiai pylimai ir patvenkti pietinės dalies sausinimo grioviai. Šiuo metu didžiausią sausinamąjį poveikį pelkei daro vakariniu pakraščiu einantis magistralinis melioracijos griovys.

Kamanų pelkė nukentėjo mažiau. Joje įrengti 64 km sausinamųjų griovių, kurie pažemino vandens lygį pelkėje ir Kamanų ežere. Sausinimo poveikio zonoje esanti aukštapelkė suslūgo (kai kur – daugiau nei metra), sparčiai užaugo mišku, todėl sumažėjo atvirų pelkinių buveinių plotai ir susijusių rūšių populiacijos.

2007–2010 m. rezervate buvo atliekami hidrologinių sąlygų atkūrimo darbai, kurių metu patvenkta apie 14 km griovių, atrinkti veiksmingiausi tvėnkimo būdai ir priemonės.

Abi projekto teritorijos priklauso ES saugomų teritorijų tinklui Natura 2000. Jose išlikusios arba potencialiai gali atsikurti Europos mastu vertingos buveinės ir rūšys. Kamanų pelkė – viena iš nedaugelio pasaulinės Ramsar'o konvencijos saugomų pelkių. Nacionaliniu mastu jai suteiktas gamtinio rezervato, o Amalvos pelkei – draustinio statusas.

NUMATOMOS VEIKLOS

Pagrindiniai projekto metu numatyti įgyvendinti darbai – atkurti tinkamą vandens lygį Amalvos ir Kamanų pelkėse.

Amalvos pelkėje bus siekiama sumažinti šiuo metu didžiausią sausinamąjį poveikį turinčio vakariniu pakraščiu einančio magistralinio melioracijos griovio įtaką. Šiuo tikslu bus atliekami hidrologiniai tyrinėjimai ir rengiamas melioracijos sistemos pertvarkymo techninis projektas. Pelkės ir apyvelkio ekologinio potencialo ir biologinės įvairovės atkūrimo priemonės bus numatytos naujame gamtotvarkos plane. Siekiant atkurti hidrologines sąlygas numatoma tartis su privačių žemių savininkais dėl žemiausiose vietose apie 60 ha plote esančių sklypų dalių išpirkimo valstybei ar kompensavimo už vandens lygio ir ūkininkavimo sąlygų pasikeitimus.

Ankstesnių iniciatyvų metu patvenktų pietinių aukštapelkės griovių poveikio zonoje, apie 220 ha plote, numatoma pašalinti beržus bei jų atžalas ir taip sudaryti palankesnes sąlygas atsikurti atviroms pelkinėms buveinėms.

Apsausintų žemapelkių plotuose numatoma toliau skatinti šienauti, ganyti ir atkurti sugadintas pievas suteikiant galvijų, tinkamus žolių sėklų mišinius pievoms atsėti, įrengiant aptvarus. Šiuo tikslu su vietos gyventojais numatoma sudaryti ilgalaikes bendradarbiavimo sutartis.

Mėsiniai galvijai – šlapių pievų priežiūros talkininkai.

Kamanų pelkėje bus siekiama atkurti gruntinio vandens lygį visoje gamtinio rezervato teritorijoje patvenkiant apie 35 km sausinamųjų griovių pagal jau parengtą hidrologinio režimo atkūrimo Kamanų rezervate supaprastintą projektą ir papildomai suprojektavus apie 1,3 km rezervato, ir apsaugos zonos riba einančios sausinamojo griovio atkarpos tvėnkimo priemones.

Projekto teritorijose bus stebimas darbų veiksmingumas, vertinamas socioekonominis poveikis. Taip pat numatoma organizuoti susitikimus, renginius ir talkas, kurių metu visuomenei būtų sudaromos sąlygos geriau pažinti pelkes, pajusti jų grožį ir perprasti ekologinę svarbą. Siekiant sudaryti geresnes sąlygas teritorijai pažinti prie Kamanų pelkės pažintinio tako bus įrengiama lankytojams skirta pavėsinė su aktualia informacija. Numatoma parengti ir išleisti populiarių lankstukų, suteikiančių informacijos apie įvairialypę pelkių teikiamą naudą, taip pat valdžios institucijoms skirtą leidinį, išsamiai apžvelgiantį pelkių funkcijas, pristatantį ekonominę funkcijų vertinimą ir pagrindines pelkių naudojimo politikos formavimo rekomendacijas.

Teisinės pelkių atkūrimo prielaidos

Prielaidos Amalvos pelkei atkurti buvo sudarytos 2002 m. lapkričio 19 d. vyriausybės nutarimu Nr. 1817 įsteigus Žuvinto biosferos rezervatą ir patvirtinus jo zonų ribas. Pagal šį dokumentą nusašintos Amalvos pelkės teritorijos patenka į ekosistemų atkūrimo zoną, kurioje įgyvendinami nauji melioracijos projektai, išskyrus tuos, kuriais siekiama užtikrinti tinkamą Amalvos aukštapelkės hidrologinį režimą. Rengiant šį dokumentą į Biosferos rezervatą nebuvo įtraukti magistralinio melioracijos griovio atkirsti vakariniai pelkės pakraščiai.

2007 m. aplinkos ministro įsakymu Nr. D1-532 patvirtintame Amalvos pelkės gamtotvarkos plane, kurį rengiant detaliau įvertinta pelkės hidrologinė situacija, nurodomas poreikis ne tik atkurti vandens lygius aukštapelkės pietinėje nusašintoje dalyje, bet ir panaikinti vakariniu pakraščiu einančio magistralinio griovio poveikį Amalvos pelkei.

Atkurti Kamanų pelkės hidrologines sąlygas numatyta 2006 m. aplinkos ministro įsakymu Nr. D1-244 patvirtintame rezervato tvarkymo plane.

Daugiau informacijos apie projektą adresu www.wetlife2.gpf.lt.

Nuotraukų autoriai: E. Drobėlis, V. Grigaliūnas, V. Knyva, A. Pranaitis, S. Sprainaitytė, A. Stoškus

Spaudai naudotas
100% perdirbtas
popierius COCOON

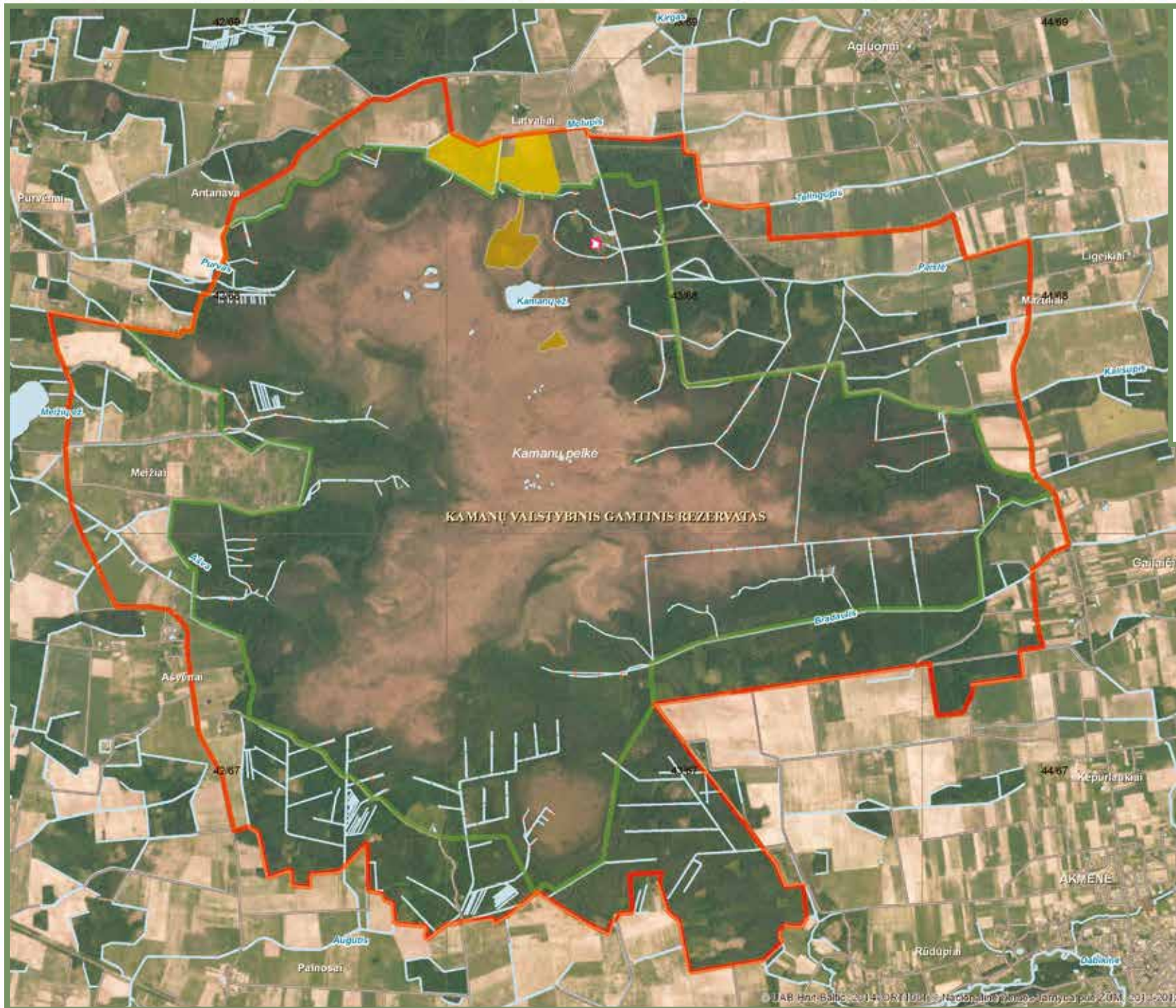
HIDROLOGINIO REŽIMO ATKŪRIMO PRIEMONĖS AMALVOS PELKĖJE

0 0,5 1 Km

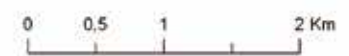
Legenda

- Galima vandens lygio regulavimo įrenginio vieta
- Numatomas vandens lygio pakėlimas griovyje
- Apsauginio pylimo remontas, paaukštinimas ar įrengimas
- Galimas plastikinių sprauslenčių pertvaros įrengimas
- Medžių ir krūmų iškirtimas
- Polaidžio vandens tėkmės atkūrimas
- Atkurto vandens lygio poveikio zonos riba
- Žemės sklypai, kuriuos paveiks vandens lygio atkūrimas
- Projekto teritorija
- Žuvinto biosferos rezervato riba
- Biosferos rezervato ekosistemų atkūrimo zonos riba
- Keliai
- Upės, vandens tėkmės, grioviai
- Ežerai

KAMANŲ PELKĖJE NUMATOMOS PRIEMONĖS

Legenda

- Projekto teritorija
- Kamanių valstybinis gamtinis rezervatas
- Medžių ir krūmų atžalų kirtimas
- Žemės sklypai, kurių dalis paveiks griovių patvenkimas
- Vandens telkiniai
- Keliai
- Vandens tėkmės, grioviai
- Numatomi tvenkti grioviai
- Anksčiau patvenkti grioviai
- Pavėsinės lankytojų įrengimas